

doktoru oldu. İbn Ebû Usaybia'nın Sâbit b. Sinân'dan naklettiğine göre Ali b. İshâ 302'de (914) Bağdat'ın Harbiye semtindeki hastahaneyi yeniden donatmış ve baştabipliğine Saïd b. Ya'kûb'u getirmişti. Ayrıca Bağdat, Mekke ve Medine'deki hastahanelerin sorumluluğunu da ona vermişti ('Uyûnû'l-enbâ', s. 316). Saïd b. Ya'kûb, antik döneme ait felsefî ve ilmî eserlerin Arapça'ya çevrilmesinde üstün başarı gösterdi. Hasan b. Mûsâ en-Nevbahtî'nin himayesinde çeviri yapan İshak b. Huneyn ve Sâbit b. Sinân gibi ünlü mütercimler arasında yer aldı. Onun tabip ve mütercim olarak ortaya koyduğu başarı yanında çeşitli alanlarda yazdığı eserler felsefeye ve diğer bilim dallarına da vâkıf olduğunu göstermektedir. Saïd b. Ya'kûb antik felsefe ve bilimin İslâm dünyasına aktarılmasında, özellikle İskender Afrodisî'nin eserlerine dair yaptığı çalışmalarıyla Helenistik felsefenin İslâm muhitinde tanınmasında önemli katkı sağlamıştır.

Eserleri. 1. *Tefsîrû Kitâbi'n-Nabzi's-şâgîr*. Yahyâ en-Nahvî'nin Galen'in *De Pulsibus ad tirones*'ine yaptığı şerhin tercümesi olup yazma nüshası günümüze ulaşmıştır (Sezgin, III, 159). 2. *Maķâletü Câlînûs fi teşrihi'l-a'sâb*. Galen'in *De Nervorum dissectione* adlı eserinin çevirisidir (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1624, vr. 72-84). 3. *Maķâletü Câlînûs fi teşrihi 'urûki ğayri'd-ġavârib*. Galen'in toplardamar ve kılcaldamarlara dair eserinin tercümesidir (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1624, vr. 85-105). 4. *Maķâletü Câlînûs fi teşrihi 'urûki'd-ġavârib*. Galen'in atardamarlara dair eserinin çevirisidir (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1624, vr. 105-113). 5. *Risâletü Maġnîs fi'l-bevl*. Emesalı Mag-nus'un *De Urinis* adlı eserinin tercümesidir (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3563/3).

6. *el-Maķâlât min Kitâbi Uşûli'l-hendese li-Öklîdis*. Öklid'in *Elementler* kitabının bazı makaleleriyle Pappus'un *Onuncu Makale* üzerine yaptığı şerhin çevirisidir. Günümüze adı geçen şerhle birlikte sadece *Onuncu Makale*'nin tercümesi ulaşmıştır. Pappus'un şerhinin Yunanca orijinali kayıp olduğundan Saïd b. Ya'kûb'un bu tercümesinin matematik tarihinde önemli bir yeri vardır. Eser Latince, Fransızca, Almanca ve İngilizce'ye çevrilmiştir (Sezgin, V, 175). 7. *Kitâbü'l-Cedel*. Aristo'nun *Topikler* kitabının yedi makalesinin çevirisi olup eseri Abdurrahman Bedevî *Manţıķu Aristo* (Beyrut-Kahire 1980, II, 489-695; III, 711-725) ve Ferîd Cebr *en-Naşşû'l-kâmil li-manţıķi Aristo* (Beyrut 1999, II, 635-850) içerisinde yayımlamıştır. 8. *İsâġûcî*. Porphyrius'un *Eisagoge* adlı eserinin tercümesi olup Abdurrahman Bedevî tarafından neşredilmiştir (*Manţıķu Aristo* içerisinde, Beyrut-Kahire 1980, III, 1057-1104). 9. *Fezâ'ilü'n-nefs*. Aristo'ya nisbet edilen ahlâka dair bir eserin çevirisi olup İbn Miskeveyh *Tehzîbü'l-aĥlâķ*'ında bir bölümünü iktibas etmiştir. 10. *Risâletü Şâmistîyûs fi's-siyâse ve tedbîri'l-memleke*. Themistius'un eserinin tercümesidir (Köprülü Ktp., Fâzıl Ahmed Paşa, nr. 1608, vr. 139-302).

Saïd b. Ya'kûb'un günümüze ulaşmayan diğer eserleri de şunlardır: *Mesâ'il* (Galen'in ahlâkın insan bedeniyle ve yapısıyla ilişkisini konu alan *De Moribus* adlı eserine dayanılarak yazılmıştır); *Maķâle fi'n-nabz* (Galen'in *De pulsibus ad tirones* adlı eserinden mülhem olarak kaleme alınmıştır); *Kitâbü's-Semâ'i't-tabî'i* (Aristo'nun *Physica* kitabının bazı bölümlerinin çevirisidir); *Kitâbü'l-Kevn ve'l-fesâd* (Aristo'nun *De Generatione et Corruptione* isimli kitabının tercümesidir). Bun-

ların dışında İskender Afrodisî'ye ait olan ya da ona nisbet edilen pek çok felsefî risâleyi Arapça'ya çevirmiş, bu risâleler Abdurrahman Bedevî tarafından *Aristo 'inde'l-'Arab: Dirâse ve nuşûş ğayru menşûre* içerisinde neşredilmiştir (Kahire 1947, s. 278-308). Saïd'in Yunan hikemiyatından yapmış olduğu çevirilerin bir kısmını Ebû Süleyman es-Sicistânî nakletmiştir (*Şivânü'l-hikme*, s. 303-305).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Süleyman es-Sicistânî, *Şivânü'l-hikme ve ġelâşü resâ'il* (nşr. Abdurrahman Bedevî), Paris 2004, s. 303-305; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 313, 325, 356; İbn Miskeveyh, *Tehzîbü'l-aĥlâķ*, Beyrut 1405/1985, s. 72-76; İbnü'l-Kiftî, *İĥbârü'l-'ulemâ* (Lippert), s. 36-38, 40, 64, 257, 409; İbn Ebû Usaybia, *'Uyûnû'l-enbâ*, s. 282, 316; Muhammed b. Mahmûd eş-Şehrezûrî, *Târîhu'l-hükemâ* (nşr. Abdülkerîm Ebû Şüveyrîb), Trablus 1988, s. 294-295; Suter, *Die Mathematici*, s. 49; Sartori, *Introduction*, I, 631; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 369-370; Sezgin, *GAS*, III, 82, 159, 166; V, 175, 287; B. A. Rosenfeld – Ekmeleddin İhsanoğlu, *Mathematicians, Astronomers and Other Scholars of Islamic Civilization and Their Works* (7th-19th c.), İstanbul 2003, s. 69; G. Endress, "Saïd b. Ya'kûb al-Dimaşķî", *El²* (Ing.), VIII, 858-859; Zehrâ Yemîni, "Ebû 'Oşmân Dimaşķî", *DMBİ*, V, 730-731; M. İshâ Sâlihîyye, "ed-Dimaşķî, Ebû 'Oşmân Saïd b. Ya'kûb", *Mu.AU*, IX, 291-293. ÖMER MAHİR ALPER

SAİD b. ZEYD

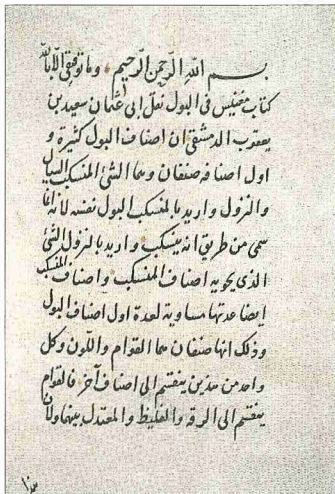
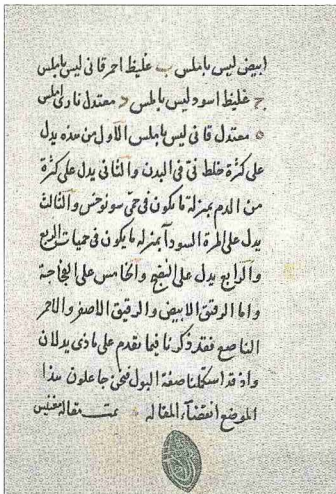
(سعيد بن زيد)

Ebû'l-A'ver (Ebû Sevr) Saïd b. Zeyd
b. Amr b. Nüfeyl el-Kureşî
(ö. 51/671 [?])

Aşere-i mübeşşereden biri.

Milâdî 600 yılı civarında Mekke'de doğdu. Adı b. Kâ'b oğullarından olup soyu dedelerinden Kâ'b b. Lüey'de Hz. Peygamber'in soyu ile birleşir. Babası, İslâm öncesi dönemde Hanîf dinine mensup olmakla bilinen Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, annesi Hu-zâa kabilesinden Fâtıma bint Ba'ce'dir. Babasının putlara tapmadığı, müşriklerin kestiği hayvanların etinden yemediği, Câhiliye âdetlerine değer vermediği ve kız çocuklarının diri diri toprağa gömülmesine şiddetle karşı çıktığı göz önüne alınırsa Saïd'in aile ortamında bu inançları benimseyen bir kişi olarak yetiştiği söylenebilir. Kaynaklarda babasının ona Allah'ın birliğine iman etmesi konusunda telkinde bulunduğunu zikredilir.

Çok genç yaşta İslâmiyet'i kabul eden Saïd b. Zeyd'in on ikinci veya on üçüncü müslüman olduğu nakledilir. Resûl-i Ekrem tarafından cennetle müjdelenen on

Saïd b. Ya'kûb'un
*Risâletü Maġnîs
fi'l-bevl* adlı
eserinin
ilk ve son sayfaları
(Süleymaniye Ktp.,
Ayasofya,
nr. 3563/3)

sahâbî arasında yer aldı. Saîd amcasının kızı ve Ömer'in kız kardeşi Fâtıma ile, Ömer de onun kız kardeşi Âtike ile evliydi. Mekkeliler'in Hz. Peygamber'i öldürme kararını uygulamak üzere harekete geçen Ömer, kız kardeşi Fâtıma'nın müslüman olduğunu öğrenince Saîd b. Zeyd'in evine gidecek onu hanımı ile birlikte tartakladı. Ancak Saîd'in sabırlı davranması ve sorulan sorulara inandırıcı cevaplar vermesi üzerine Ömer onları bıraktı ve okunan Kur'an'ı dinledikten sonra iman etmeye karar verdi.

Saîd müşriklerden çok eziyet gördü ve hanımıyla birlikte Medine'ye hicret etti. Resûlullah onu Râfi' b. Mâlik, diğer bir rivayete göre ise Übey b. Kâ'b ile kardeş ilan etti. Medine'de Resûl-i Ekrem'in yakın çevresinde bulunan Zeyd, Mekke müşrikleri başta olmak üzere Hz. Peygamber aleyhinde faaliyet gösterenler hakkında bilgi toplama konusunda önemli görevler yaptı. Bedir Gazvesi'ne sebep olan Mekkeliler'in Suriye kervanı hakkında bilgi toplamakla görevlendirildiği için savaşa fiilen katılmadı; ancak ganimetten payı tam olarak verildi ve gördüğü hizmete karşılık cihad sevabını da alacağı kendisine müjdelendi (Hâkim, III, 495).

Uhud ve Hendek gazveleri, Hudeybiye Antlaşması, Mekke'nin fethi, Huneyn ve Tebuk Seferi ile Vedâ haccında bulunan Saîd, Resûl-i Ekrem'in vefatından sonra da önemli görevler üstlendi. Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesi sırasında ortaya çıkan ihtilâfları gidermek için büyük gayret gösterdi. Hz. Ebû Bekir, vefatından önce yerine halife bırakacağı kimse ile ilgili genel eğilimi araştırırken onun da görüşüne başvurdu. Ecnâdeyn Savaşı'nda (13/634) ordu kumandanı Hâlid b. Velid'in tâlimatıyla süvari birliklerine, bu savaşta bozguna uğrayarak Fihl'e kaçan Bizans ordusuyla yapılan Fihl Muharebesi'nde piyade birliklerine kumanda etti ve her iki savaşın kazanılmasına büyük katkı sağladı. Yine kumandanlardan biri olarak katıldığı Yermük Savaşı'nda ve Dimaşk'ın fethinde önemli roller üstlendi. Ebû Ubeyde b. Cerâh kendisine Dimaşk valiliğini teklif edince o bunun yerine cihadi tercih etti. Hz. Ömer, vefatından önce oluşturduğu altı kişilik hilâfet şûrasına aşere-i mübeşşereden sağ kalanları aldığı halde onu dahil etmemesi yakın akraba olmalarıyla izah edilmektedir.

Hz. Osman'ın hilâfeti döneminde Irak'ta bulunan arazileri dolayısıyla zaman zaman Kûfe'ye gittiği ve burada oturduğu

bilinen Saîd b. Zeyd fitne olaylarının ortaya çıkmasından sonra Medine'ye çekildi ve iç çekişmelerden uzak bir hayat yaşadı. Hz. Osman ve Ali dönemlerinde her ikisi hakkında yapılan kötü propagandaları önlemeye çalıştı. Gördüğü haksızlıklara müdahale etmekten çekinmez, ashop aleyhinde bulunanlara şiddetle karşı çıkardı. Kûfe'de Hz. Ali ve diğer sahâbîler aleyhinde konuşan birini uyardığı ve ona, bir sahâbinin Resûlullah ile kısa bir süre bulunup gördüğü bir hizmet sebebiyle yüzünün tozlanmasının sonradan gelenlerden birinin Hz. Nûh kadar yaşayıp güzel işler yapmasından daha hayırlı olduğunu söylediği rivayet edilmiştir (*Müsned*, I, 187; Ebû Dâvûd, "Sünne", 9). Hayatının son dönemlerini Medine yakınında bulunan Akik vadisindeki evinde ziraatla uğraşarak geçiren Saîd b. Zeyd 50 (670) veya 51 (671) yılında vefat etti. Techiz ve tekfin işleriyle komşusu Sa'd b. Ebû Vakkâs ilgilendi. Cenaze namazını Abdullah b. Ömer'in kıldırmasından sonra Medine'ye götürülerek Cennetü'l-baki'a defnedildi. Kûfe'de öldüğü ve cenaze namazını Mugire b. Şu'be'nin kıldırıldığına dair rivayet muteber kabul edilmemiştir.

Saîd b. Zeyd, Hz. Peygamber'den mükerrerleriyle birlikte kırk sekiz hadis nakletmiş olup rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer almaktadır. Ahmed b. Hanbel onun mükerrerlerle beraber otuz hadisini tahrir etmiştir (*Müsned*, I, 187-190). Buhârî ve Müslim'in *el-Câmî'ü's-şâhih*'lerinde yer alan üç hadisinden ikisi ittifakla (Buhârî, "Bed'ü'l-halk", 2, "Tib", 20; Müslim, "Mü-sâkât", 138, 139, "Eşribe", 157, 158), biri sadece Buhârî tarafından tahrir edilmiştir ("Menâkıbü'l-enşâr", 34, 35; "İkrâh", 1). Başlıca râvileri Abdullah b. Ömer, Amr b. Hureys ve Ebû't-Tufeyl gibi sahâbîlerle oğlu Hişâm, Zir b. Hubeyş, Urve b. Zübeyr b. Avvâm, Saîd b. Müseyyeb, Humeyd b. Abdurrahman b. Avf, Kays b. Ebû Hâzim, Ebû Osman en-Nehdî, Muhammed b. Sîrîn ve Abbas b. Sehl b. Sa'd gibi tâbiilerdir. En meşhur rivayeti cennetle müjdeleyen on sahâbinin isimlerinin topluca zikredildiği hadistir (Tirmizî, "Menâkıb", 26, 28).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 187-190; İbn İshak, *es-Sîre*, s. 124; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 379-385; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 245-246; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Hamdî Abdülmecid es-Selefi), Beyrut, ts. (Dâru İhyâi't-türâsî'l-Arabî), I, 148-154; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), III, 495-498; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 95-97; a.mlf., *Ma'rifetü's-şahâbe* (nşr. M. Râzî b. Hâc Osman), Medine-Riyad 1408/1988, II, 3-19; İbn Hazm, *Esmâ'ü's-şahâbeti'r-ru-*

vât (nşr. Seyyid Kesrevî Hasan), Beyrut 1412/1992, s. 82; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), II, 614-620; İbnü'l-Cevzî, *Telkîhu fihûmi ehli'l-eşer* (nşr. Ali Hasan), Kahire 1975, s. 119-120, 365-366; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, II, 235-237; Muhibbüddin et-Taberî, *er-Riyâzü'n-nağire fi menâkıbi'l-'aşere*, Beyrut 1405/1984, IV, 337-344; Zehbî, *A'lâmü'n-nübelâ*, I, 124-143; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), III, 103-105; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, Beyrut 1404/1984, IV, 30-31; Yahyâ b. Ebû Bekir el-Âmirî, *er-Riyâzü'l-müstetâbe* (nşr. M. Abdülkâdir Atâ v.dğr.), Beyrut 1409/1988, s. 103-106; Şevkânî, *Derrü's-sehâbe* (nşr. Hüseyin b. Abdullah el-Ömerî), Dimaşk 1411/1990, s. 257-258; A. J. Wensinck, "Saîd b. Zayd", *IA*, X, 81-82; a.mlf. – G. H. A. Juynboll, "Saîd b. Zayd", *El²* (İng.), VIII, 857. MEHMET EFENDİOĞLU

SÂİDÎ AİLESİ

(بيت الصاعدية)

Gazneliler ve Selçuklular döneminde Horasan'da önemli görevler üstlenmiş bir aile.

IV. (X.) yüzyılın sonlarından itibaren Horasan bölgesinde ilim, dindarlık, idarecilik, kadılık, fetva, eğitim ve öğretimle meşhur olan saygın ailelerden biridir. Ataları Ebû'l-Alâ İmâdü'lislâm Sâid b. Muhammed el-Üstüvâî'ye nisbetle Sâidiyye olarak anılan ailenin soyu hakkında kaynaklarda bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak Üstüvâî'nin Sâid b. Muhammed b. Ahmed b. Ubeydullah b. Muhammed b. Abdurrahman şeklindeki soy zincirine bakılacak olursa ailenin Arap asıllı olduğu, atalarının fetihler sırasında Horasan diyarına gelip yerleştiği söylenebilir. Sâidî ailesine adını veren ve döneminde Horasan'da "şeyhü'l-Hanefiyye" olarak tanınan Sâid b. Muhammed el-Üstüvâî, Gazneli Mahmud ve oğulları döneminde Nişâbur'da müftülük, ardından uzun süre kadılık görevi üstlendi ve 432'de (1040-41) ölünceye kadar kendi medresesinde öğrenci yetiştirdi (bk. ÜSTÜVÂÎ). Nişâbur ve çevresinde kadılık görevi uzun yıllar onun oğulları ve torunları tarafından yerine getirildi (Sem'ânî, *el-Ensâb*, I, 135; İbrâhim b. Muhammed es-Sarîfînî, s. 277; Kureşî, II, 43, 265; Mahmûd b. Süleyman el-Kefevî, vr. 163^a; Temîmî, IV, 82).

Sâidî ailesinin tanınmış diğer fertleri şunlardır: 1. Ebû'l-Hasan İsmâil b. Sâid (ö. 443/1051). Sâid b. Muhammed'in en büyük oğludur. Önce Rey ve çevresinin kadılığını üstlendi, daha sonra kâdilkudât oldu, arkasından Nişâbur ve yöresinin kadılığını yaptı. 402 (1012) yılında babasıyla birlikte hacca gitti. Tuğrul Bey'in elçisi olarak Fâris'e giderken İzec'de vefat etti. Cenazesi Nişâ-